

Als blijven geen optie meer is

In het spoor van een asielzoekster die met Caritas' hulp terugkeerde naar Senegal

- ▶ Vorig jaar deden 762 terugkeerders een beroep op Caritas
- ▶ Vrijwillige terugkeer vraagt veel tijd
- ▶ Sommigen blijven liever in de illegaliteit

Erik DE SMET

De wijk Yoff in de Senegalese hoofdstad Dakar ligt aan zee, maar ook onder de aanvliegroete van de internationale luchthaven. We hebben er een afspraak met Maimouna M., die lange tijd zonder papieren in ons land verbleef en twee jaar geleden besloot in te gaan op het programma van vrijwillige terugkeer dat Caritas International aanbiedt.

In België was Maimouna M. lange tijd te gast in De Overzet, opvangtehuis voor alleenstaande vrouwen van het stadspastoraat in Antwerpen. Vóór onze afreis naar Senegal pikken we er cadeautjes voor haar op. Het huis biedt onderdak aan asielzoeksters in moeilijke omstandigheden, vaak met hun kroost. De vrouwen, allen van Afrikaanse origine, wonen hier omdat ze nergens anders terecht kunnen.

Tot onze verwondering prijkt in de woonkamer een foto van Maimouna M. De Kameroense Germaine O. leefde hier twee jaar met haar samen. „Ik mis haar,” zucht ze. „Maimouna was als een moeder voor me. Ze deed er twee jaar over om te beslissen of ze zou terugkeren en ingaan op het aanbod van Caritas. Het was verscheurend. Ze verbleef in België zonder papieren en ze was vaak ziek. Haar kinderen waren in Senegal gebleven

en belden dat ze honger hadden en geen geld om op school te gaan.”

In 2013 deden 762 personen een beroep op het programma van vrijwillige terugkeer. Dat aantal groeit gestaag. Sofie De Mot van Caritas International legt uit hoe het werkt: „Als partner van Fedasil ondersteunt Caritas vrijwillige terugkeerders en bieden we re-integratie aan asielzoekers en mensen zonder papieren die het bevel kregen om het grondgebied te verlaten. Afhankelijk van de criteria kan een snelle beslissing een premie tot 2.200 euro opstrijken, weliswaar niet cash, maar beheerd door onze partners in de landen van herkomst. Kwetsbare terugkeerders, zoals alleenstaande moeders, minderjarigen en mensen met medische problemen, hebben recht op minstens 500 euro.”

De stap naar terugkeer blijft lastig. De noden zijn dan ook groot

De partners van Caritas International in het Zuiden spelen in het programma een cruciale rol. Ze worden nog vóór het vertrek in contact gebracht met iedere terugkeerder, zodat het vertrouwen kan groeien. Soms moet een terugkeerder worden begeleid vanaf het moment dat zijn of haar vliegtuig landt. De stap naar terugkeer is en blijft immers moeilijk. De noden zijn groot, bijvoorbeeld inzake huisvesting en schoolgeld voor de kinderen. Velen vragen ook steun om zelf een zaak te starten en aldus een inkomen te verwerven.

Hoe enthousiast de terugkeerder is, hangt veel af van de re-

gio van herkomst, weet Sofie De Mot. „Afrikanen komen naar Europa om hier een toekomst uit te bouwen. Hun familie verwacht dat ze slagen en koestert een utopisch beeld van Europa. Bijgevolg valt het zwaar om uit te leggen dat de droom is uiteengespat. Ook is de schaamte groot. Velen betaalden bovendien fors om tot in Europa te geraken. En dus laten we hen vrij in hun keuze, tot het laatste ogenblik.”

Mensen zonder papieren uit pakweg Rusland of de Kaukasus zijn doorgaans meer happig op terugkeer, net als Aziaten. Anderen stappen dan weer liever in de illegaliteit. Mensen zoals Germaine O. „Ik werd voor de keuze gesteld, maar ik kan gewoon niet terug”, vertelt ze. „Mijn familie in Kameroen gelooft niet dat het hier in Europa maar niks is. Ze smeken om geld. Je moet je familie helpen, dat is onze cultuur. Ik wil het nu proberen in de illegaliteit, maar je loopt het risico in een gesloten instelling te belanden. Bovendien ben ik weer zwanger. Ik ben kapster. Misschien overweeg ik wel een terugkeer mocht ik voldoende geld krijgen voor een eigen zaak.”

Op een zonovergoten terras in Dakar ontmoeten we Maimouna M. Ze straalt en zegt gelukkig te zijn. In Dakar heeft ze een straat-handeltje en ze is betrokken bij een organisatie die landgenoten wil bewust maken van de nadelen van emigratie. „Senegalezen moeten kunnen leven van hun grond en hun arbeid”, benadrukt ze. „De begeleiding en de hulp bij mijn terugkeer waren zeer welkom. In België zag ik zwarte sneeuw, maar velen hielpen me. Die ervaring maakte een sterke vrouw van me. Nu is het mijn beurt om anderen te helpen.”

STANDPUNT

Bert CLAERHOUT

Rwandese nachtmerrie spookt nog na

Twintig jaar geleden, op 6 april 1994, werd het vliegtuig met de Rwandese president Juvénal Habyarimana nabij de hoofdstad Kigali neergeschoten. Velen wezen meteen met een beschuldigende vinger naar het Rwandees Patriottisch Front (FPR), het Tutsi-rebellenleger van Paul Kagame dat het land geregeld binnenviel vanuit Uganda en zo het uitgeholde Hutu-regime van Habyarimana in het nauw dreef. Anderen sloten niet uit dat de daders van de aanslag Hutu-extremisten waren, die koste wat het kost wilden verhinderen dat het tussen Habyarimana en het FPR tot een vredesakkoord zou komen.

De geweldexplosie die daarop volgde, leidde in Rwanda tot een regelrechte genocide. Opgehitst door radicale leiders en het haatdiscours tegen de „Tutsi-kakkerlakken” op Radio Mille Collines, trokken extremistische Hutu-milities met wapens en kapmessen de straat op om Tutsi's te vermoorden. Wie weigerde mee te doen, werd onder druk gezet of zelf gedood. Hutu's die met een Tutsi waren gehuwd, moesten vaak eigenhandig hun geliefde ombrengen. Elders werden Tutsi-gezinnen naar een open plek afgevoerd en daar met machinegeweren doodgeschoten. De tv-beelden van deze emotieloze vernietigingsdrang staan op ons netvlies gebrand.

De massamoorden duurden drie maanden en kostten naar schatting het leven aan 800.000 Tutsi's en gematigde Hutu's. Al die tijd heerste in het Westen een sfeer van afschuw over wat de media bestempelden als een catastrofale uitbarsting van een sluimerende stammenhaat. In zijn onlangs verschenen boek *Compartimenten van vernietiging. Over genocidale regimes en hun daders* doet de Nederlandse socioloog Abram de Swaan een stap verder. Hij bestempelt de Rwandese genocide als de voltooiing van een zorgvuldig voorbereide bureaucratische campagne met het gebruik van moderne massacommunicatiemiddelen en propagandatechnieken, en met de hulp van een bestuurlijk apparaat – ook al werden de slachtingen vaak uitgevoerd met het traditionele wapen van de boer, de machete.

Opmerkelijk was dat de internationale gemeenschap niet tussenbeide kwam om het moorden te stoppen. Troepen van de Verenigde Naties mochten alleen de wapens opnemen als ze zelf onder vuur werden genomen. Ons land trok zijn soldaten snel terug na de moord op tien para's die door de VN bij een bewakingsopdracht waren ingezet. Het bloedvergieten eindigde pas toen de opmars van het FPR onherroepelijk was. Liever dan hun grondgebied tegen het FPR te verdedigen, zetten de Hutu-milities zich tot het allerlaatste moment in om weerloze Tutsi's uit te roeien. De Swaan heeft het over „een delirium van vernietiging in het aangezicht van de militaire nederlaag”.

Twintig jaar na de feiten biedt de Rwandese volkerenmoord nog steeds stof tot nadenken. Over de manier waarop mensen tegen elkaar worden opgezet. Over de onmacht van de internationale gemeenschap zoals we die nu ook tegenover Syrië ervaren. Over de motieven waardoor sommigen gretig met de massamoorden meededen, terwijl anderen weigerden en weer anderen hun leven riskeerden door kennissen, burens en zelfs onbekenden onderdak te verschaffen of te helpen vluchten. Over de rol van het herdenken ook: volstaat de herinnering aan de wreedheden van gisteren om die van morgen te vermijden?

Stof tot nadenken tot slot over Kerk en geloof. Door de verstrengeling met het Habyarimana-regime kreeg de Rwandese Kerk tijdens de burgeroorlog stevige klappen. Priesters en bisschoppen werden opgepakt en vermoord, anderen werden verdacht van medeplichtigheid met de moordenaars. Dat christenen die samen eucharistie vierden, elkaar plotseling uitmoorden, wees op het mislukken van een bepaald soort missionering. Toen paus Johannes Paulus II in september 1990 Rwanda bezocht, werd dat land geprezen als het meest katholieke van Afrika, als een plek waar God 's avonds graag uitrust. Enkele jaren later brachten sommige christenen hun 'broeders en zusters' in dorpskerken bijeen waarna ze handgranaten naar binnen gooiden of het gebouw in brand staken. ”

Pas na lang aarzelen keerde Maimouna M., hier in Dakar, terug naar haar land. © Erik De Smet